გაიანე ალიბეგაშვილი. ნელი ვოლსკაია
ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატები

დავით-გარეჯის მოხატულობა

დავით-გარეჯის უდაბნოს მთით გადამწვარ შიშველ კლდეებში შემონახულია არა მარტო გამოქვაბულები—სამონასტრო კომპლექსთა მონუმენტალური ძეგლები; ამ გამოქვაბულთა კედლების უმეტესობა ძალიან დაზიანებული (გადარჩენილი ფრაგმენტების სახით) ფრესკებით. დავით-გარეჯის მხატვრობა, თავისი მდიდრული ფერადოვნებით, აშკარა მეტოქეობას უწევს გარემომცველ ბუნებას, რომლის ზღაპრული ცვალებადობა ასეთი ოსტატობით გადმოცემულია ე. ლანსერეს თავის აკვარელებში.

დავით-გარეჯის ფრესკები ჩვენი ქვეყნის უძველესი კულტურის ხატოვან მდიდარისა და საინტერესო მხარეს გვიჩვენებს: ეს მხარე აშკარა დადასტურებაა ამ მრავალფეროვანი მხატვრული ცხოვრებისა, რომელიც საქართველოს ამ კუთხე-კუთხე მონუმენტურ სამონასტრო ცენტრში აღმოცენდა და განვითარდა.

დიდი სიძველის და განსაკუთრებული მდებარეობის გამო (ისინი აღმოცენებულნი არიან მთის ქანების სიღრმეში), ძეგლები ძალზე ცუდადაა შემონახული: ზოგიერთ კედლებზე შერჩენილია მხატვრობის მხოლოდ უმნიშვნელო ფრაგმენტები. მაგრამ მთლიანად—უფრო უკეთესად მდიდარი და საინტერესო მასალა, რომელშიც შეიძლება გამოირჩეს საკმაოდ რიგიანად და თავისის სრულად შემონახული ფრესკებიც. მაგ., ბერთუბნის ტაძრისა და სატრაპეზოს მხატვრობა, ანდა ხორებისა და მოწამეთის ტაძრის მხატვრობა „უდაბნოში".

ქრონოლოგიურად დავით-გარეჯის ფრესკები დიდ პერიოდს მოიცავს X საუკ. მოყოლებული ვიდრე XIV საუკუნემდე.

მოხატულობათა კოლორიტი, სიუჟეტთა მაღალზე გამომუშავებული მონუმენტური ფერწერის კომპოზიციები თავისებური მიდგომა, გამოხატული სცენების თავისებური გამოსახულება, ნათლად გვიჩვენებს ქართველი გარეჯელ ფერწერის სკოლის შესახებ დავით-გარეჯაში.

კუთხე-კუთხე მონუმენტური ფერწერა, რაც ამ მხატვრობისათვის ინტერესს აძლიერებს, არის ის რომ, დავით-გარეჯის ფრესკებში შემოგვრჩა ქტიტორთა მრავალრიცხოვანი პორტრეტები: მათ შორის საქართველოს მეფეთა პორტრეტები—თამარ მეფე და მისი ძე გიორგი ლაშა (ბერთუბნის ეკლესია), მეფე დიმიტრი თავდადებული (უდაბნოს ეკლესიის მოხატულობა); უდაბნოს და ნათლისმცემლის ეკლესიათა მოხატულობაშიც შემოგვრჩა ქტიტორთა პორტრეტების მთელი გალერეა.

ბერთუბნის ტაძარი ღვთისმშობლისადმია მიძღვნილი და მისი კედლები დაფარულია ღვთისმშობლის ცხოვრების ამსახველი სცენებით. ამ სცენებიდან თავისი ხიბლით და აღმაფრენებელობით გამოირჩევა ზემოხსენებული ქტიტორთა პორტრეტები თამარ მეფისა და მისი ძის ლაშა გიორგისა. დედოფლის გამოსახულება, გიორგის ახალი (იგი წვერითაა წარმოდგენილი) და

მეფედ კურთხევის ცერემონიალის ატრიბუტები (გვირგვინი და სკიპტრა) ხატავ-
ლების გვაძლევს დავასკვნათ მხატვრობის თარიღი: იგი [illegible] თამარის სიცოცხლის ბოლო წლებში, როდესაც ლაშა, უკვე მოწიფული ასაკისა მეფედ იყო კურთხეული.

ეს პორტრეტები ტაძრის ჩრდილოეთ კედელზეა გამოსახული გელათის [illegible] (სამხრეთით) [illegible], ასე რომ მეორეში [illegible] მიზეზ ხედვის თვალში, შეიძლება ვთქვათ, რომ პორტრეტები ბევრად [illegible]

ბეთანია. თამარ მეფის და გიორგი ლაშას გამოსახულება [illegible] კედელზე.

[illegible]

[illegible] გამოსახულებები. ქტიტორთა პორტრეტების [illegible] [illegible] გამოსახულებებიდან [illegible], რომ ქართველი [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] აქ [illegible] [illegible] ქტიტორების [illegible], და ეგი [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

სატრაპეზოს და კელეიის მხატვრობა, აკად. გ. ჩუბინაშვილის აზრით, ერთი და იმავე ხელოსნის შესრულებულია. ამას ის მოწმობს, რომ [illegible] აგებისა და მხატვრობის საერთო სისტემაში [illegible] ხანა. მაგრამ მათ შორის არის განსხვავებაც, რაც გამოწვეულია სატრაპეზოს და კელეიის ნაგებობის სხვადასხვა ხასიათით (სატრაპეზო დიდია და მაღალია) და მათი დანიშნულების სხვადასხვაობით. სატრაპეზოს მხატვრობის სცენებს [illegible] ეკრანისებურ სილუეტი და თანაბარი [illegible] აძლევს. გამოკვეთილი სიმკვეთრით გამოსახულება დიდი გარეგნულია. რომელიც წყობის [illegible]. ეს სცენა [illegible]. მონუმენტური მხატვრობა სადაა და დიდებულ შთაბეჭდილებას სტოვებს.

დოდო-გარეჯა. დოდოს რქის მონასტერი.

ფოტო ნ. [illegible]

აკად. გ. ჩუბინაშვილის დასკვნით, ბერთუბნის ტაძრისა და სატრაპეზოს მხატვრობა დავით-გარეჯის [illegible] ხელოვნების განვითარების უმაღლეს წერტილს წარმოადგენს.

„უდაბნოს" მონასტრის მხატვრობაში აღსანიშნავია სარკის(?) კელეიის მხატვრობა ქტიტორის პორტრეტით. შემორჩენილი წარწერა [illegible] აქ გამოსახული მეფე დავით II აღმაშენებლის მეფობით.

მხატვრობის საერთო დეკორატიული სისტემა, [illegible] ხასიათი და შესრულების მანერა. [illegible] მხატვრობისათვის, რაც [illegible] მხატვრობის სხვადასხვა დარგებს შორის [illegible].

ამ მხრივ, დამახასიათებელია [illegible]. [illegible] შესრულებაში. [illegible]

ფონზე შავი ხაზებით გამოსახული „ა“-სებრი ორნამენტში ჩართული ბადისებრი თავები; ეს მოტივი უშუალო პარალელებს პოულობს 1188 წ. ქართული ხელნაწერის — A-65 ორნამენტში.

ჩუქურთმის თავისებური კოლორიტი. ლომისის ფერი ყვითელია და მუქი ლურჯის შეხამებანი ადგილობრივი ისტორიების ბაღურის სამდიდრეს მოწმობს. მიუხედავად იმდროინდელი გამომსახველობისა, ფერთა შესატყვისობის მხრივ „უდაბნოს“ ჩუქურთმა მეორეხარისხოვან ელემენტებს. ასევე დროის „უდაბნოში“ არის ჩუქურთმა, შესრულებული ფერთა უფრო ღია გამით. რომელშიც გამოირჩევა მწვანე, ყვითელი, მოწითალო მოყავისფრო. როგორც ჩანს, ეს განსხვავება შემთხვევითი არ არის, რომ უდაბნოს მთავარი ეკლესიის ჩუქურთმა და სტრაპეზოს ადრეული ფერების შესრულება განეკუთვნება ადრეულ პერიოდს - XI-ს, რასაც მოწმობს აქ ჩუქურთმის სხვათა ხასიათი, სიმჭიდროვე, რომ უდაბნოს სტრაპეზოში ეს მოგვიანებული ეპოქის ჩუქურთმის ქვეშ, რომელიც ხატების ეკლესიის ჩუქურთმის განეკუთვნება.

დავით-გარეჯი. ნაჩუქურთმის ფრაგმენტი

უდაბნოს მთავარ ეკლესიაში შემორჩა სვეტები დავით გარეჯელის ცხოვრებიდან ეს სცენები, ისევე როგორც მოწამეთა ეკლესიაში გამოსახული სცენები, ასურელ მამათა წმინდანის ცხოვრების ნიმუშით ნაწილებს აქ უკავიათ, რომელიც XI-ს I ნახევარს განეკუთვნება.

ქტიტორების გამოსახულებათა არსებობა უდაბნოს ეკლესიებში მოწმობს, რომ მონასტერში აქ ადრეულ ეპოქაშიც ბევრი მეწინავეები ცხოვრობდნენ.

უდაბნოს ჩუქურთმის მრავალრიცხოვან ფრაგმენტებს შორის უფრო გამოკვეთა ერთ-ერთი ეკლესიის აბსიდის ჩუქურთმა ამიტომ სცენის რიგებში. მშვენიერი თავები, ხეობისათვის დამახასიათებელი, განეკუთვნება ამ ჩუქურთმის ყველა დანარჩენ, რომელიც ჩუქურთმათა შორისაც ეს; მისი შესრულების ხასიათი ადრეულ (არაუგვიანეს XI ს.) პერიოდს განეკუთვნება.

თუ მცირეხასიათოვანი ნაგებობანი ასე გულდასმით იყო მორთული, მით უფრო უნდა მოგვეძებნა დავითის ლავრისა და „ნათლისმცემლის“ კედლები. ამას მოწმობს ჩუქურთმის ცალკეული ფრაგმენტები და ის, რომ „დოდოს რქაში“, ჩამოყრილი ნალესობის ქვეშ, აღმოჩნდა ჩუქურთმის ნაწილი, რომელიც ახლოსაა თავისი ხასიათით უდაბნოს ეკლესიის ჩუქურთმასთან.

დავით-გარეჯის ჩუქურთმათა თავისებური ხასიათი, რომელიც იქმნებოდა „ხახულისეული“ ჩუქურთმის ცენტრისაგან მოშორებით, აქვეყნებს სამეცნიერო ნ. ჩუბინაშვილის. მის ნაშრომში დავით-გარეჯის მონასტრების შესახებ, განხილულია საზოგადოდ ადრინდელი აქ ჩუქურთმის მნიშვნელობა და წარმოდგენის პრობლემები — ძველი ჩუქურთმის ურთიერთობის შესახებ ქრისტიანულ და მუსლიმანურ აღმოსავლეთის ხელოვნებასთან, ბიზანტიურ ხელოვნებასთან და სხვ. დახაელოვნე კერძოს ჩუქურთმის ამოცანად ეტაპიდან*.

* ნ. ჩუბინაშვილი, დავით-გარეჯის ჩუქურთმები, მიმომხილველი, თბ. 1948 გვ. 82.